

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Cursus Theologico-Moralis

Ad usum Tyronum elucubratus, Et in Quotidianis Prælectionibus

Quoad ea, quæ Moralis Theologia disputat de Legibus, de Præceptis
Decalogi, de Restitutione, ac de Contractibus

Viva, Domenico

Patavii, 1723

Quæstio XII. De Octavo Decalogi Præcepto. Non loqueris falsum
testimonium.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40673

Q U Æ S T I O XII.

De Octavo Decalogi Præcepto.

Non loqueris falsum testimonium.

A Quarto ad octavum Decalogi præceptum gradum facimus; diximus quippe in Proemio hujus tractatus, de quinto, septimo, ac decimo præcepto agendum esse in de Restitutione anno insequenti; de sexto vero, & nono in tractatu de Matrimonio. In octavo itaque præcepto prohibetur omnis injuria verbo illata proximo tam in judicio, quam extrajudicialiter. In judicio autem injuria committi potest, vel a Judice injuste judicando, vel a teste falsum deponente, vel a reo injuste negante, vel a falso accusatore, vel ab Advocato iniquam causam defendente. Extra judicium vero committitur mendacio, detractio, convitiis, contumelia, & improprio, susurratio, irrisione, maledictione, & judicio temerario. De his autem agemus cum de Restitutione, inquirentes quid pro tali injuria restituendum sit. Hic tantum agendum de injuria, quæ in judicio committitur, & quam primario hoc præceptum prohibet.

ARTICULUS I.

De Forma Juris a Judice servanda.

- I. Forma juris, seu Legum dispositio a Judice servanda est, tum in modo procedendi, tum in ferenda sententia.
- II. Modus procedendi juxta formam juris est triplex, per Accusationem, per Denunciationem, & per Inquisitionem: Hæc autem triplex est, Generalis, Particularis, & Mixta.
- III. Ut per Inquisitionem generalem procedat Judex, non prærequiritur Infamia, nec Accusatio. Debent tunc manifestari delicta, si delinquentes laborent infamia.
- IV. Ad Inquisitionem specialem prærequiritur accusatio, quæ sufficienter habetur per infamiam, aut per publicum rumorem.

V. Infamia habetur per vocem multorum, quin taxetur numerus, sed arbitrio Judicis relinquendus.

VI. Num sufficiant indicia certa, ut possit fieri specialis Inquisitio?

VII. Quid prærequiritur ad Inquisitionem Mixtam?

VIII. In quibusnam casibus fieri potest Inquisitio specialis, nulla infamia præveniente?

IX. Quanam forma debet procedere Judex post accusationem, aut denunciationem Rei?

X. Num licite procedat Judex propter meram querelam, aut denunciationem sine pravia infamia?

I. **J**udex multipliciter potest injuriam irrogare proximo in ferenda sententia, videlicet si non servet formam juris; si sine jurisdictione, seu potestate judicet; si in ferenda sententia judicet injuste, aut tarde; si careat debita scientia; si munera a par-

parte accipiat, &c. De quibus omnibus breviter agendum, ac primo quidem de forma Juris a Judice servanda.

Præmitto tamen, duplicem dari formam Juris in judicando, alteram in modo procedendi, alteram in modo ferendi sententiam: Etenim sententia ferri debet juxta utramque formam Juris, seu dispositionem legum, ex cap. 1. de Sententia, & rejudicata. Et ratio est, quia sententia judicativa est declaratio legis, & juris in casu particulari; ergo ferri debet juxta dispositionem legis; unde fit, ut qui leges ignorat, teneatur consultorem eruditum habere rerum, cujus consilio utatur, aliter peccabit graviter, & tenebitur ad damni restitutionem.

II. Verum circa formam juris in modo procedendi sciendum, tripliciter posse Judicem procedere juxta legum dispositionem, videlicet per Accusationem, per Denunciationem, & per Inquisitionem. Accusatio est delatio criminis a spondente se illud probaturum: Denunciatio judicialis est delatio criminis sine tali onere facta coram Superiore tanquam Judice, ut delictum puniat, & satisfactionem imponat; Et per hoc distinguitur a Denunciatione extrajudiciali, quæ fit coram Superiore, tanquam Patre, non ut puniat, sed ut corrigat reum. Utrovis modo procedat Judex, sive per accusationem, sive per denunciationem, procedere debet ad instantiam partis. Ex consuetudine autem accusationi succedit querela, ratione cujus procedere potest Judex ad capiendas informationes, ad examinandos testes vel productos ab accusatore, vel a denunciante nominatos, & ultimo ad examinandum delinquentem juxta communem praxim. Procedere etiam poterit ex Azor. cap. 22. Judex per evidentiam criminis, & per deprehensionem in flagranti delicto.

At circa modum procedendi per Inquisitionem notandum, triplicem esse Inquisitionem, Generalem, Specialem, & Mixtam. Generalis inquisitio dicitur, quando a Judice inquiritur delictum in communi, ut faciunt Prælati in civitate suæ Diocæsis. Specialis dicitur, quando inquiritur aliquod delictum particulare de persona particulari, verbi gratia, an Titius commiserit adulterium. Mixta dicitur, quando vel de persona particulari inquiritur crimen in communi, ut si quærat, an Titius sit flagitiosus; vel de persona in communi crimen particulare, ut si invento cadavere occisi quærat, quinam fuerit homicida. His explicatis

III. Quæritur primo, Quanam forma juris a Judice servanda est, quando procedit per Inquisitionem?

Respondeo, & dico primo; ut Judex procedere possit per inquisitionem generalem, (quæ dicitur esse ex officio, & non ad instantiam partis) non prærequiritur infamia, vel accusatio, vel denunciatio; aliter non esset consultum publico bono. Quamvis autem facta generali inquisitione nemo teneatur manifestare delicta occulta; (nisi quando talis manifestatio esset necessaria ad bonum commune, vel ad utilitatem, & emendationem delinquentis) tenetur tamen quilibet ea manifestare, quorum auctores laborant infamia de aliquo delicto; quamvis nemo teneatur seipsum, aut complices manifestare.

IV. Dico secundo; Ut procedat Judex per Inquisitionem specialem, per quam intenditur pœna delinquentis, prærequiritur infamia, aut clamorosa insinuatio, seu vox totius populi, & publicus rumor de tali delicto, ut præscribitur in cap. Cum oportet, De accusationibus. Et ratio est, quia Judex non potest sic procedere, nisi præcedat aliquis accusator, qui sufficienter

ter habetur per infamiam, vel publicum rumorem.

V. Est autem infamia frequens vox proborum virorum, quae hominem de tali delicto suspectum reddit; ut notat Sanch. l. 2. de Matrim. disp. 46.; Ubi etiam docet, quid requiratur, ut fama probet, & probetur. Dubium est, quot homines ad infamiam requirantur? Docet Sot. cum aliis apud Bonac., quod requirantur decem; Navar. requirit majorem partem populi, vel saltem vicinorum. Avil., & Molin. putant relinquendum id iudicio prudentis viri; quia nihil in jure praescribitur, & cum infamia sit vox multorum, non potest numerus taxari, quia decem in magnis populis sunt pauci, & in modicis multi.

VI. Ex dictis sequitur, non sufficere ad specialem inquisitionem indicia manifesta, praecisa consuetudine in contrarium. Ratio est, quia in jure praerequiritur vel infamia, vel clamorosa insinuatio; ergo indicia manifesta non sufficiunt. Adde, quod indicia certa in iudicio sunt minoris probationis, quam duo, vel tres testes; Innoc. quippe III. in cap. *Accusationis*, *De inquisitionibus* statuit, non posse iudicem inquirere contra non infamatum, etiamsi duo, vel tres testes asserant se vidisse delictum ab homine committi. Ita Navar., & Valent. contra Sa, Molin., Azor., qui putant etiam unum testem sufficere, ut iudex possit contra aliquem inquirere, atque adeo sufficere etiam indicia certa. Verum Bonac. utramque sententiam conciliat dicendo, ibi hoc permitti, ubi est talis consuetudo, quae potest derogare juri positivo; Et sic in multis locis est praxis, quod invento cadavere, habitisque indicibus de aliquo, formetur contra illum inquisitio; quia id expedit ad bonum publicum, quod praevalet infamiae personae particularis, quae sequitur ex tali inquisitione.

VII. Dico tertio; Ut procedat iudex per Inquisitionem mixtam, requiritur vel infamia, vel clamorosa insinuatio, (ut dictum est de Inquisitione speciali,) vel etiam indicia juxta receptam loci consuetudinem, vel semiplena probatio, & accusatio. Ita Less., Navar., & alii apud Bonac. Ratio est, quia ita videtur famae personarum, & bono publico expedire. Dicitur autem semiplena probatio dictum requirit testis oculati fide dignissimi id deponentis in iudicio cum juramento. Indicia autem certa, & indubitata dicuntur, quae sufficiunt non solum ad examinandum, sed etiam ad torquendum reum, vel ad deferendum illi juramentum; Delatio enim juramenti quaedam tortura est. Talia indicia sunt fuga delinquentis statim post crimen commissum, nisi forte suspectus purget suspicionem comparando statim post citationem: Item gravis inimicitia conjuncta cum aliis indicibus, vel existentia rei furto ablatae apud delinquentem, &c. Haec tamen indicia non sunt satis ad puniendum reum poena ordinaria, quia fieri potest, ut non sit reus: Indicia vero, quae reputantur levia, sufficiunt solum ad capiendum reum, ne fugiat, non vero ad illum examinandum; Et tale indicium ex Azor., & Sylvest. est dictum socii criminis, quod satis est ad capiendas contra illum informationes, & ad illum capiendum, ne fugiat, non vero ad illum examinandum, & torquendum. Indicia demum, quae reputantur graviora, sed non indubitata, sufficiunt ad reum capiendum simul, & examinandum, non tamen ad illum torquendum.

Ex dictis sequitur primo, quod si publice constet commissum esse homicidium, possit de illo fieri inquisitio generalis, seu mixta, quicumque illud commiserit; non vero specialis contra aliquem, nisi praecedat infamia, vel accu-

accusatio, vel semiplena probatio. Ita Molin., Valent., Reginald. contra Sot. apud Bonac.

Sequitur secundo, idem dicendum de iudice regulari, qui non potest inquirere delicta, nisi in casibus, in quibus potest iudex Ecclesiasticus, & Sæcularis, ut notat Sanch. lib. 6. Consil. cap. 8.; atque adeo si duo, vel tres jurent se vidisse delinquentem, non potest fieri inquisitio specialis, si non præcedat infamia, ex cap. *Inquisitionis*, *De accusationibus*, aut nisi aliter ferat consuetudo: Nec est puniendus judicialiter ille delinquens, nisi fraterna correptione præmissa processum sit per denunciationis viam, ut habent expresse Cajet., Navar. ex D. Th. 2. quæst. 33. art. 7. ad 5., quando tamen ex non inquirendo religionis perniciis, aut aliud damnum notabile non timeretur.

Sequitur tertio, quod in inquisitione mixta generali, quando iudex interrogat de veritate alicujus criminis notorii, cujus auctorem pauci norunt, nemo teneatur veritatem, seu auctorem criminis aperire, nisi præcedat infamia, vel semiplena probatio, vel accusatio de criminis auctore. Ita Bonac., Less. contra Azor., Sylvest., & alios, qui putant teneri auctorem criminis aperire, etiam si ipse solus noverit.

Sequitur quarto, quod qui suum delictum confessus est, vel de illo est convictus, non possit interrogari de aliis delictis, de quibus non extat contra ipsum infamia, vel certa indicia, nisi cum priori delicto connexionem habeant; quamvis in aliquibus locis contrarium sit usu receptum, ut notat Julius Clarus lib. 5. quæst. 64.

Sequitur quinto, quod quando reus suum crimen confessus est, neque possit interrogari de crimine sociorum, quando illorum crimen est occultum, ex *leg. final. ff. de accusatione*; nisi ta-

men crimen ejus rationis sit, ut sine alio committi non possit; ut est adulterium, sodomia, &c.; Vel publico bono repugnet, ut sunt crimina læsæ Majestatis, latrocinia, falsa moneta, assassinia, &c.; tunc enim debet interrogari, & tenetur reus revelare complicem occultum, quia præceptum non scandalizandi fortius obligat, quam præceptum non infamandi; in his enim casibus sequeretur scandalum, si remaneret impunitus socius criminis, quando crimen, quod est publicum, fert de se socium: Quamvis Trull. dub. 22. putet id esse verum, quando delictum est valde atrox, itaut si non puniatur, magnum, & certum scandalum sequatur.

VIII. Rogabis. An dentur aliqui casus, in quibus nulla præcedente infamia possit fieri inquisitio vel generalis, vel specialis?

Respondeo, dari. Primus est, quando talis inquisitio necessaria est ad præcavendum malum futurum, etiam privatum, præsertim animarum; Verbi gratia, ad impediendum crimen hæresis, læsæ Majestatis, &c. Ratio est, quia bonum animæ præstat bonis famæ, honoris, &c., & melior est conditio innocentis. Unde fit, ut hæreticus, etiam occultus, debeat manifestari. Secundus est, quando non proceditur ad puniendum delictum, sed vel ad celebrandum, verbi gratia, matrimonium, vel ad conferendum beneficium, vel ad eligendum, &c., in quibus casibus reus tenetur vel se prodere, vel a tali matrimonio, aut beneficio abstinere. Tertius, quando suspicio communis supplet vicem infamæ. Quartus est, quando delictum committitur coram ipsis iudicibus; vel si incidenter illud reus confessus est, quia fit tunc notorium notorietate juris, quod sufficit ad specialem inquisitionem; non tamen si confessio facta sit metu tormentorum, & postea

REVO-

revocetur, quia perinde est ac si facta non fuisset.

IX. Quæritur secundo, Quanam sit forma juris servanda a iudice in accusatione, & denunciatione?

Respondeo, iudicem juridice procedere via accusationis, si post accusationem interrogat testes, & postea, habita saltem semiplena probatione, procedit ad interrogandum reum. Ita communiter; quamvis Clavis regia, & alii putent sufficere ad reum interrogandum indicia manifesta. Ubi notandum, quod si crimen probatum est per duos, vel tres testes omni exceptione majores, iudex procedere potest non solum ad examinandum, sed etiam ad condemnandum reum; Si vero per unum tantum testem crimen probatum est, procedere solum potest ad reum examinandum, & torquendum; idque verum est, etiam si iudex non procedat via accusationis proprie dictæ, sed per querelam, vel per denunciationem juridicam; quæ scilicet fit coram iudice in ordine ad punitionem Rei, non vero per denunciationem Evangelicam, quæ fit Superiori tanquam Patri in ordine ad correctionem delinquentis.

X. Dubium tamen est; An licita sit talis praxis procedendi propter meram querelam, vel denunciationem ad capiendas informationes, & indicia, quibus habitis, formetur specialis inquisitio?

Sot., Navar., & alii illam damnant, quia qui sine prævia infamia inquirat, præbet occasionem detrahendi, seu infamandi delinquentem nondum laborantem infamia, quod est contra jus naturale, & divinum. Verum Less. l. 2. cap. 28. Azor., alique illam permittunt, dummodo fiat in gravibus causis, & quando necesse est ob Reipublicæ utilitatem. Ratio est, tum quia si id non permitteretur, multa crimina remanerent impunita; tum etiam

quia jure tantum humano introductum est, ut non fiat specialis inquisitio sine prævia auctoris infamia, ex cap. Accusationis, de Inquisitionibus; Jus autem humanum per contrariam consuetudinem aboleri potest.

ARTICULUS II.

De Jurisdictione in Iudice requisita.

I. *Requiritur Jurisdictio in Iudice, ut valide sententiam ferat, sive ea sit ordinaria, sive delegata, sive Arbitraria, sive Accessoria.*

II. *Judices seculares num possint vi consuetudinis immemorabilis aliquam sententiam ferre adversus Ecclesiasticos?*

III. *In pluribus casibus permittitur Iudicibus laicis de Clericis cognoscere.*

IV. *Qui patrato delicto assumpsit habitum Clericalem, aut Religiosum, poteritne a Iudice laico puniri?*

V. *Clerici turbantes Rempublicam possunt a Iudice laico reprimi, capi, & illico Superiori Ecclesiastico tradi, ut puniantur.*

I. **Q**Uæritur primo, An, & quæ jurisdictione requiratur in Iudice in ferenda sententia?

Respondeo, certum esse requiri ad sententiæ validitatem in Iudice potestatem, seu jurisdictionem. Sententia enim, seu iudicium est quædam lex particularis; lex autem non potest valide ferri a non habente jurisdictionem. Quando autem aliquis ex errore communi cum titulo colorato putatur verus Iudex, tunc etiam jurisdictionem veram habet, ut dicemus in de Pœnitentia; quia Superior in bonum commune confert in tali casu iudici putato veram jurisdictionem, ex leg. *Barbarius*; quod etiam multi probabiliter docent verum esse, ubi datur opinio de jurisdictione in iudice.

ce, aut error communis sine titulo colorato.

Præterea quælibet jurisdictionis satis est ad reddendum iudicem competentem, & ad sententiæ validitatem, sive ea ordinaria sit, sive delegata, sive arbitraria, sive accessoria. Est autem potestas, seu jurisdictionis ordinaria, quæ alicui competit ratione sui officii, quia scilicet ex jure, vel ex consuetudine, aut ex præscriptione tali officio competit: Hanc habet Papa, & Episcopus respectu suorum subditorum in rebus ad animæ salutem pertinentibus: necnon Vicarius Generalis Episcopi vivente Episcopo. Delegata est illa, quæ alicui competit ex concessione illius, qui ordinariam habet potestatem. Arbitraria est illa, quæ alicui competit ex communi consensu partium litigantium; ut si quis a colligantibus vel eligatur in Arbitrum, qui amicabiliter componat litem, vel eligatur in iudicem, qui juxta ordinem juris sententiam ferat. Accessoria demum est illa, quæ alicui aliunde accedit, verbi gratia ratione delicti in proprio territorio commissi a non subditis, ex leg. *ultima*, ff. de *Accusationibus*. Et eadem ratio est, si quis injuriam irrogavit subdito alterius superioris; Si enim Superior ejus, qui injuriam fecit, interpellatus omittit injuriam vindicare, poterit id facere superior ejus, qui injuriam accepit.

Hinc inferitur primo, invalide judicare, qui absque aliqua ex dictis potestatibus judicat: Et qui alienam potestatem usurparet, mortaliter peccaret; immo teneretur ad restitutionem damni secuti, qui usurpatione judicii peccaret contra iustitiam.

II. Inferitur secundo, mortaliter peccare iudices sæculares judicando aut de personis Ecclesiasticis, aut de rebus spiritualibus. Immo incurrunt excommunicationem in Bulla Cœnæ; cum Trident. sess. 23. cap. 20. eximat Ec-

clesiasticos ab eorum jurisdictione: Nec possunt tali privilegio Ecclesiastici cedere, quia hoc non est privilegium personale, sed toti communitati Ecclesiasticæ indultum. Quare, ut notat Sanch. apud Trull., si pecora Clerici damnum inferant pascuis alienis, iudex sæcularis non potest ea capere, sed ad summum punire potest pastores sæculares propter malam custodiam, ut solvant pœnas, & damna. Quamvis in hac re attendenda potius sit legitima, & approbata consuetudo; quia in consuetudine immemorabili præsumitur privilegium, nec laici videntur incapaces privilegii judicandi de Ecclesiasticis ex consensu Pontificis, ut docent Bonac. hic §. 3. cum Suar.: Sed verius Azor., & alii docent, quod omnis hujusmodi consuetudo sublata sit per Bullam Cœnæ in Excommunicatione decima quinta.

III. Possunt autem in sequentibus casibus iudices laici de Clericis cognoscere. Primo, si Clericus sit degradatus, & brachio sæculari traditus. Secundo, in casu reconventionis civilis; si enim Clericus laicum convenit apud iudicem sæcularem, potest apud talem iudicem reconveniri in causa tantum civili; (si scilicet putet laicus aliquam actionem habere contra eundem Clericum in causa civili) Unde Clericus tenetur stare sententiæ talis iudicis, ex cap. 1. & 2. de *mutuis petitionibus*: Quamvis non possit cogi ab eodem iudice, ut stet tali sententiæ. Tertio, ex Trident. sess. 23. cap. 6. Clericus prima tonsura, aut etiam minoribus ordinibus insignitus amittit privilegium fori, nisi beneficium habeat, aut habitum, & tonsuram deferens alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inserviat; Vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua schola, vel universitate quasi in via ad majores Ordines de licentia Episcopi versetur. Quarto, si Clericus fiat

fiat bigamus, vel bigamia vera, ducendo successive duas uxores, vel interpretativa, ducendo viduam, ex capitulo *De bigamis in 6.* Quinto, in causa feudi; Clericus enim in iis, quae pertinent ad feudum, subicitur domino feudi, quamvis saeculari, ex cap. *Verum, de foro competenti*: Unde fit, Clericum teneri stare juramento fidelitatis praestito domino directo feudi, Sexto, si quis patrato delicto in fraudem assumpsit habitum clericalem; fraus enim nulli debet patrocinari. Putat tamen Bonac. contra communiorem, quod non dicatur assumere in fraudem, qui patrato delicto assumit habitum clericalem animo simul inserviendi Deo, & subtrahendi se a potestate saeculari; sed solum si id faciat animo vitandi forum; Censetur autem suscipere habitum clericalem ad vitandum forum, qui statim patrato delicto, aut postquam fuerit diffamatus, habitum clericalem assumit. Immo ex Bulla Sixti V. Religiosus, qui patrato delicto assumpsit habitum religionis, nec gaudet privilegio fori, si ad religionem admittatur non adhibita a Superioribus inquisitione praescripta, an videlicet aliquod delictum commiserit? An aere alieno sit gravatus?

IV. Sed notat Bonac. num. 18., quod qui patrato delicto in fraudem fori saecularis assumpsit habitum vel clericalem, vel religiosum, possit quidem puniri a iudice laico poena pecuniaria, non tamen corporali; quia per susceptionem habitus effectus est de sorte, & hereditate Christi Domini; Nam Clericus idem sonat, ac in sortem Domini vocatus; Unde par non est, quod corporaliter potestati saeculari subiciatur.

V. Demum possunt a iudicibus saecularibus Clerici Republicam turbare, vel homicidium committere intentantes reprimi, & capi, ut a malo

cessent, & suo legitimo iudici tradantur. Possunt etiam similiter capi in flagrante crimine, si periculum est, quod fugam arripiant; Immo ex Farinac. possunt spoliari armis, quae Principum edictis deferri prohibentur, & tradi Ecclesiastico iudici, ut puniantur. Quod tamen negat Decian. apud Bonac., tum quia Clerici non tenentur vi coactiva legibus Principum saecularium, tum quia delictum hoc non est adeo grave, ut debeat ob illud Clericus laicae subijci potestati.

ARTICULUS III.

De Iudice in ferenda sententia.

- I. Iudici non licet in ferenda sententia sequi opinionem minus probabilem, ommissa probabiliore. Cur id liceat Confessariis?
- II. In causis civilibus, in quibus opiniones circa ius sunt aequae probabiles, unversim perest iudex causam adjudicare, cui mansit, favenda tamen Reo, prout fieri potest. At si opiniones sunt aequae probabiles circa factum, debet dividi res, aut pretium rei.
- III. In causis vero criminalibus, quando opiniones circa factum sunt aequae probabiles, sequenda est opinio magis favens Reo.
- IV. Iudex inferior nequit damnare Reum, si solum privata scientia sciat illum esse reum. Potest tamen debitorem huiusmodi cogere ad solvendum.
- V. Iudex supremus regulariter non potest Reum condemnare, nisi citatum, & auditum.
- VI. Num possit Iudex damnare iudice Reum, si privata scientia sciat illum esse innocentem? Probabilius id non licet in causis capitalibus, sed solum in civilibus, ac levis momenti.

VII. *Quanam munera accipi possunt a iudice, preciso juramento de non acceptandis muneribus a partibus, & precisis legibus id vetantibus?*

VIII. *Pretium acceptum pro ferenda sententia iniusta, post illam non est restituendum; sicut restitui debet pretium pro ferenda sententia iusta.*

IX. *Leges positivæ vetantes munerum acceptationem non allicientium ad iniustitiam probabiliter non obligant sub mortali; secluso juramento quod a iudicibus præstetur de iis non acceptandis.*

X. *Dari possunt iudici munera ad vexationem injustam redimendam. Sed non est de facili credendum, quod ea intercedat; nec quod propter munera diligentius merita causa ille sit discussurus.*

I. **Q**Uæritur primo; An possit iudex in iudicando sequi opinionem probabilem, omiſſa probabiliore, & tutiore?

Respondeo, damnatam esse ab Innoc. XI. propoſ. 2., quæ dicit: *Probabiliter existimo, iudicem posse iudicare juxta opinionem etiam minus probabilem.* Et ratio est, quia a Republica constituitur, ut unicuique tribuat jus suum juxta merita causæ; Illa autem pars, pro qua stat opinio probabilior, habet majora merita causæ, & majus jus; ergo pro illa iudicandum; alioquin iudex erit acceptor personarum.

Neque dicas, licitum esse Confessario, qui est iudex in foro interno, iudicare secundum opinionem minus probabilem, etiamſi agatur de damno alterius, puta de restitutione faciendâ; ergo etiam id licebit iudici in foro externo.

Nam concessio antecedente, negatur consequentia. Disparitas est, quia in foro externo iudicare debet inter partes juxta uniuscujusque merita; at

Pars II.

in foro interno confessarius iudicat inter Deum, & hominem, ut homo præstet Deo debitam satisfactionem; hanc autem præstare potest sequendo opinionem probabilem relicta probabiliore.

II. Notandum hic, quod in causis civilibus si opiniones sint æque probabiles ex parte juris, potest iudex sequi, quam maluerit, & cessante scandalo potest modo unam, modo alteram sequi. Ratio est, quia cum utraque sit probabilis, prudenter agit, quamcumque sequatur: Quamvis si una sit benignior altera, & magis favens Reo, illa sequenda sit; Sicut etiam si faveat juramento, matrimonio, viduæ, pauperibus, operi pio; aut si defendat valorem actus, etiamſi in præjudicium Rei, ut notat Navar. Quod si in iisdem causis civilibus opiniones sint æque probabiles ex parte facti, (quatenus scilicet utraque pars probat causam suam testibus, & scripturis æque idoneis) debet iudex componere partes inter se, dividendo rem, aut pretium rei, si hæc sit indivisibilis. Ratio est, quia cum probationes litigantium sint æquales, æqualia pariter sunt ipsorum jura in rem, atque adeo iudex debet illam dividere.

III. In causis autem criminalibus, quando opiniones etiam ex parte facti sunt æque probabiles, amplectenda est opinio magis favens Reo, ut communiter Doctores docent. Ratio est, quia in criminalibus accusator, vel fiscus se habet ut aggressor, & reus ut aggressus, ac se defendens; Omnia autem jura dicunt aggresso, & se defendenti favendum potius esse, quam aggressori. Quamvis Bonac. punct. 9. num. 15. apud Trull. putet non esse improbableem, quod in opinione æque probabili, sive ex parte juris, sive ex parte facti, possit iudex sequi sententiam, quam

B b ma-

maluerit tam in causis civilibus, quam in criminalibus, nisi aliter ferat consuetudo, vel decreta. Damnatur tamen ab Alex. VII. propos. 26. dicens: *Quando litigantes habent pro se opiniones aequae probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius pro alio.*

IV. Quæritur secundo, An iudex damnare possit reum non auditum; aut quem ex privata scientia cognoscit esse reum, si iudice sit innocens?

Respondeo, & dico primo; Iudex inferior non potest condemnare reum, qui non sit citatus, & auditus cum omni iudicii solemnitate, nec illum, quem ex sola privata scientia habet reum. Ratio est, quia tenetur parere juri naturali, & legibus communibus ad ordinem juris pertinentibus; Quare si secus faceret, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem. Scimus autem Deum ipsum non protulisse sententiam contra Adamum, nisi prius vocatum, auditum, & defensum. Notat tamen Dian. part. 2. tract. 5. resol. 98., quod si agatur non de puniendo, sed de avertendo malo in posterum imminente aut Reipublicæ, aut innocenti, possit iudex ex privata scientia jubere, ut auctor interficiatur, si alia via non suppetit; quia tunc non agit ut iudex ex auctoritate publica, sed ut privatus, se, aut rem sibi commissam defendens, occidendo aggressorem cum moderamine inculpatae tutelæ.

Oppones: Potest iudex cogere ad restituendum, quem privata tantum notitia cognoscit debitorem; ergo etiam damnare, quem privata tantum notitia cognoscit reum.

Respondeo, nego consequentiam. Ratio est, quia sicut potest creditor uti compensatione, & tertius aliquis conatum, & operam suam præstare, ut creditori debita satisfactio exhibeatur; ita potest iudex ad id suam

auctoritatem interponere, non vero ad damnandum reum auctoritate publica. Immo, ut notat Bonac. quaest. 2. punct. 2. neque potest iudex præter solutionem debiti damnare debitorem ad aliam pœnam pecuniariam ex privata scientia; quia pœna non imponitur, nisi crimine probato.

V. Dico secundo; neque iudex seipsum potest ordinarie ex privata scientia aliquem condemnare; nec nisi citatum, & auditum. Ratio est, quia non censetur Respublica suam potestatem in principem transtulisse, nisi eo modo, ut jus gentium servet; & prout utile est ad bonum regimen. In aliquo tamen raro casu ex Covar. posset id facere: Verbi gratia si quis Regina vim intulisset, & solus Rex id cognoscat, aut si conjuratio fieret in principem, nec expediret resciri personas, posset illas veneno, aut alia via interficere; quia in tali casu videtur Respublica consentire.

Eodem modo potest in quibusdam casibus reum non citatum; nec auditum damnare: Primo, ut notat Bonac. loc. cit., si crimen sit publicum, & ut addit Sanch., certo constat nullam defensionem esse reo. Ratio est, quia citatio interponi debet, ut reus se defendat; quare si constat nullam esse defensionem, frustranea esset citatio. Proinde sæpe latrones in crimine reperti statim suspenduntur sine processu, quia factum publicum est loco accusatoris, & testium.

Secundo, si quis contra Rempublicam, vel alios privatos perniciam machinetur, & sit periculum in mora. Ratio est, quia hoc non esset punire delictum, sed se defendere, & impedire damnum imminens.

Tertio, si crimen notum sit Principi, & tribus aliis, sed sine gravi incommodo non possit iudice probari, posset interfici reus occulte, ut notat Less. apud Trull.

VI. Dubium est; An vice versa possit iudex damnare reum iudice probatum, si ex privata scientia cognoscat illum esse innocentem?

Respondeo, D. Th. 2. 2. quæst. 67. art. 2. Sanch. lib. 6. Consil. cap. 1. dub. 17. aliosque apud Tambur. & Bonac. loc. cit. affirmare. Ratio est, quia iudicare pertinet ad personam publicam; ergo iudex in iudicando sequi debet notitiam publicam, non privatam, quando non potest effugere, quin iudicet. Verum communis cum Scotistis, & Less. lib. 2. cap. 29. num. 84. docent in causis gravibus id non licere, etiamsi deberet cæteroqui iudex & officium, & vitam ipsam amittere. Ratio est, quia occidere innocentem est intrinsece malum. In causis autem levibus id permittunt, videlicet in causis civilibus, aut in pœna modici momenti. Ratio est, quia cum frequenter hi casus accidant, ne juris ordo pervertatur, & ne detur occasio iudicibus, ut etiam reos liberent prætextu, quod cognoscant illos esse innocentes, publicum bonum id exposcit. Et disparitas ulterior est manifesta, quare scilicet id liceat in causis levibus, non in gravibus; quia iudex, & Respublica non habent potestatem in vitam innocentis, habent vero potestatem in bona externa, & facultates civium; ita ut possint propter bonum publicum eas uni auferre, & dare alteri; Præsertim quia in tali casu adhuc innocens habet jus utendi deinde occulta compensatione contra illum, cui propria facultates per sententiam iudicis translatae sunt, cum sententia iniusta non obliget.

VII. Quæritur tertio, Utrum iudex possit pro ferenda sententia in favorem unius partis accipere munera, quæ dari solent ad ejus animum movendum?

Respondeo, Petrum Navar., alios-

que apud Dicastil., & Tambur. lib. 9. cap. 2. permittere, quod iudex accipiat munera a partibus, si ea donentur titulo amicitia, vel alio titulo; non tamen si ea dentur ad animum movendum; Quod tamen Dicastil. reprobatur, quia Eccles. 20. dicitur, *Xenia, & dona excacant oculos iudicum.* Sed probabiliter Tambur. docet, quod præscindendo a juramento, quod emittunt iudices de non admittendis muneribus, & præscindendo a legibus positivis id vetantibus, si munera accipiantur a iudice, ita ut non sit periculum proximum, quod ab iis ad injustitiam moveatur, possit ea accipere sine obligatione restitutionis; & talia solent esse esculenta, quæ paucis diebus consumuntur, & res parvi momenti; Si vero adsit tale proximum periculum, illicite accipiuntur; immo ante causam expeditam restitui debent, cum debeat iudex remove periculum suæ subversionis; (nisi forte confessione, jejuniis, & elemosyna ita se muniat, ut a proximo periculo peccandi sit immunis) Causa vero expedita, potest ea retinere, quia gratis data sunt, nec restitui debent ratione periculi subversionis, quia finita causa non est amplius locus tali periculo.

VIII. Pretium autem datum pro ferenda iniusta sententia, quamvis ante illam restitui debeat, at non post illam, ut alias diximus; esto pretium acceptum pro iusta sententia ferenda restitui debeat etiam post illam.

IX. Notat idem Tambur., quod iudices sæculares, si contra leges positivas juris communis accipiant munera, quibus non alliciantur ad injustitiam, (quod tamen raro contingit,) probabiliter non teneantur ad restitutionem, antequam damnentur ad illam; Immo probabiliter nec peccent mortaliter, præscindendo a juramento, quod emiserunt; Nonnulli enim probabiliter cum Navar., & Valent. putant

rant leges sæculares, saltem de facto, ad mortale non obstringere, nisi id expresse declarent; Immo addit, idem dicendum probabiliter de iudicibus Ecclesiasticis, quia Sacri Canones ventantes, ne munera accipiantur a iudicibus, nisi forte esculenta & poculenta, aut quæ ex mera liberalitate offeruntur, & paucis diebus consumi possunt, non utuntur alio verbo, quam *Mandamus*, quod non ostendit obligationem ad mortalem culpam, ex Cajet., Azor., Sà.

X. Dubium est, An dantes munera iudicibus peccent?

Respondeo, non peccare, si dent ea, quæ licite potest iudex accipere; immo nec peccare, si dent ea, quæ illicite accipiuntur, modo dentur, & offerantur ad redimendam vexationem injustam. Cavendum tamen, ne litigantes facile credant vexationem injustam intercedere, vel quod iudex facilius expediat causas, ob quas munera accipit. Ubi notandum, iudicum famulos peccare, si aliquibus facilem aditum ad iudicem præbeant propter munera accepta, injuste alios excludendo; quia non sine iniustitia id faciunt: Licebit tamen etiam iisdem munera dare ad vexationem redimendam; Quamvis qui ad redimendam vexationem munera accipiunt, peccent, & teneantur ad restitutionem; quia in vitis absolute dominis ea accipiuntur.

ARTICULUS IV.

De Accusatore.

I. *Accusatio differt a denunciatione iuridica, eo quod hæc fieri possit solis verbis sine aliis solemnitatibus propriis accusationis; Nec tenetur denunciator crimen probare, & pœnam talionis subire; Differt etiam a denunciatione paterna, quia hæc ordinatur ad emendationem, non*

ad punitionem Rei. Quanam dicatur denunciatio Canonica?

II. *Denunciatio paterna in foro Ecclesiastico transire potest in iudiciale. Ad paternam denunciationem præcedere debet fraternæ correctio, non ad accusationem.*

III. *Licet accusare, vel iudicialiter denunciare reum propter injurias nobis irrogatas, & propter quodcumque crimen, licet occultum.*

IV. *Num præmitti debeat accusationi correctio fraternæ? Num condonare offensas sit solum consilium, ita ut licite possimus reum accusare, non ex odio erga illum, sed ex amore iustitiæ?*

V. *Raro in praxi peccatur, si ob offensas occultas nobis irrogatas reum accusamus, si odium omnino absit.*

VI. *Qui omittit accusationem, vel denunciationem debitam ex charitate, peccat; sed non tenetur ad restitutionem, nisi ad illam teneatur ex iustitiâ.*

VII. *Plurimi sunt, qui ab accusando repelluntur.*

VIII. *In nonnullis casibus non licet reum accusare, etiam posito Superioris præcepto.*

I. **A**ccusatio est Delatio criminis libello facta ad vindictam publicam; ita ut scribatur nomen accusatoris, & accusati, species delicti, tempus, & locus, ac demum accusator obliget se ad pœnam talionis, si non probet crimen, quod defert: Quamvis hoc postremum non sit amplius in usu, ut videre est apud Farinac. quæst. 16., qui late ostendit, quomodo, & quando calumniator sit puniendus. Differt itaque accusatio a Denunciatione iuridica, quod hæc potest fieri solis verbis, & sine dictis solemnitatibus; nec tenetur denunciator probare crimen, & subire pœnam talionis. Differt etiam a Denunciatione

paterna, quia hæc non ordinatur ad punitionem, sicut denunciatio judicialis, sed solum ad emendationem fratris. Quod si quis superiori deferat crimen, ut pro suo munere faciat, quod judicabit expediens, sive solum corrigendo, sive puniendo delinquentem, talis denunciatio dicitur proprie canonica.

II. Notat hic Azor. part. 3. lib. 13. cap. 19., quod denunciatio paterna in foro Ecclesiastico transire possit in judiciale; Si enim reus post paternam denunciationem non corrigatur, tunc denunciatur Prælo tanquam Judici, qui procedere incipit contra illum per inquisitionem, & excommunicando, nisi intra tempus determinatum destiterit. Notat etiam idem Azor. loc. cit. contra alios, quod correctio fraterna præmitti debeat ex præcepto Christi Domini solum denunciationi paternæ, non vero accusationi, quia illa ordinatur ad emendationem, hæc vero ad punitionem; unde etiam emendatus potest accusari, non tamen paterne denunciari.

III. Quaritur nunc primo, An licite possimus accusare, vel saltem judicialiter denunciare reum propter quamcumque injuriam nobis factam, licet illa probari non possit?

Respondeo, ex genere licitam esse accusationem, si modo debito fiat, quia est actus virtutis justitiæ; unde si quis accuset non ex odio, aut animo vindictæ, sed amore justitiæ, & ut scelerati timore pœnæ cohibeantur, actum virtutis exercet.

IV. Quamvis autem ex divina institutione dicamus in Oratione dominica, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*; hoc tamen non est præceptum dimittendi injurias nobis factas, sed consilium, quia facillimum est, ut qui injurias sibi irrogatas non vult dimittere, eas non dimittat ex odio erga of-

fensores, non vero ex amore justitiæ. Debet autem debito modo fieri accusatio, ut sit licita; nam ex Evangelio præmitti debet correctio fraterna, præcipiente Domino, *Si peccaverit in te, &c.*, quamvis, ut notavimus, Azor. putet correctionem præmittendam esse solum denunciationi paternæ, non accusationi. Sed Fagund. lib. 8. in Decalog. cap. 47. docet, quod licet delictum sit omnino occultum, adhuc teneamur accusationi præmittere monitionem fraternam, quando est spes emendationis; non tamen si delictum probari possit in judicio; etenim qui ita publice deliquit, dedit unicuique jus, ut accusaretur; & nimis durum videtur obligare ad præmittendam correctionem accusationi eum, qui atroci injuria est affectus. Lug. autem apud Tambur. hic cap. 2. §. 4. cum Suar., Molin., Filliuc. putat probabilius esse, quod crimen occultum possit etiam denunciari absque malitia detractionis, quia præponderat famæ illius bonum publicum, contra quod esset, si homines scelerati persuaderent sibi posse peccare absque metu pœnæ, quamdiu delicta non sunt divulgata.

V. Demum Tambur. putat, raro in praxi peccari, si occultissima crimina judici deferantur ab iis, qui injuriam passi sunt, vel ad quos injuria pertinet, ut sunt pater, frater, &c., modo absit omnino odium, aut desiderium injustæ vindictæ. Ratio est, quia fere nunquam habetur spes emendationis in criminibus, quæ adeo occulte committuntur; Et ad bonum publicum pertinet, ut corrigantur, & puniantur. Favet huic doctrinæ praxis, quam approbat Less. lib. 2. cap. 29. num. 131. contra Navar., per quam iudices sæculares nulla præcedente infamia ex simplici delatione alicujus procedunt ad specialem inquisitionem contra aliquam personam.

VI. Quæ-

VI. Quæritur secundo, An peccet, & ad restitutionem teneatur, qui delinquentem non accusat?

Respondeo cum communi apud Busemb., raro homines teneri ad accusandum, ut constat ex praxi timoratorum. Verum peccat mortaliter contra charitatem, qui non accusat, vel saltem denunciatur delictum, quod vergit in damnum publicum, aut privatum. Ratio est, quia quilibet tenetur sub gravi peccato succurrere proximo graviter indigenti, quando potest sine suo gravi incommodo; Nam Eccles. 17. dicitur, *Unicuique mandavit Deus de proximo suo*. Non tenetur tamen ad restitutionem, qui accusationem debitam omittit, nisi quando ex iustitia tenetur accusare, ut cultos, non vero quando tenetur solum ex charitate.

VII. Quæritur tertio, Quinam in iudicio repellantur ab accusando?

Respondeo cum Bonac., Less., & Farinac. repelluntur excommunicatos, publicos concubinos, usurarios, & quoscumque iure infames, excepto casu hæresis, proditoris, & criminis læsæ Majestatis; tunc enim quilibet admittitur; Sicut etiam si quis suam, vel suorum injuriam prosequatur, ex leg. *Hi tamen omnes, ff. de Accusatione*. Secundo, repelluntur ob decentiam subditi, filii, servi relate ad suos Prælatos, parentes, dominos; nisi contrarium exposcat bonum commune. Tertio, Clerici ratione decentiæ status non possunt laicos in causa sanguinis accusare; excepto casu hæresis, criminis læsæ Majestatis, & aliis, quæ respiciunt bonum aut publicum, aut proprium, aut innocentis; & præmissa protestatione, quod non intendatur vindicta sanguinis, sed bonum commune vel proprium, vel proximi. Quarto, excluditur inimicus capitalis, quia facile calumniator potius est, quam accusator. Quinto ex Foller. apud Trull., non possunt laici accusare Sa-

cerdotes, nisi hæreticos, sacrilegos, simoniacos, bonorum Ecclesiæ dilapidatores, &c.; Nec admittitur ad accusandum sæmna, nec secularis, aut Clericus contra Regulares, cum sint diverſi fori.

VIII. Quæritur ultimo, In quibusnam casibus nemo potest accusare, etiam posito Superioris præcepto?

Respondeo, Primo, si delinquens sit emendatus, nec subsit periculo proximo relabendi, & parti læsæ satisfecerit, nec aliis imminet periculum. Secundo, si crimen sub secreto naturali quis noverit, ut consultor, advocatus, &c.; nisi tamen qui secretum commisit, Rempublicam, vel innocentem vexaret, nec vellet desistere. Tertio, si crimen probare cogeretur, nec posset. Quarto, si imminet periculum honoris, vitæ, vel rerum suarum; non enim cum tanto incommodo parere tenemur legi humanæ. Quinto, si crimen est occultum, unde ex delatione solum infamia proximi sequeretur sine causa; ut notat Busemb.

ARTICULUS V.

De Testibus, & Notariis.

- I. *Quinam testes requirantur, & sufficiant, ut possit Reus damnari? Quinam vero iure Canonico, quinam iure civili inhabiles sunt ad testandum?*
- II. *Nemo tenetur testari, nisi a charitate, aut a præcepto superioris ad testandum adigatur. Num. teneatur ad restitutionem, qui contra præceptum superioris renuit testari?*
- III. *In quibus casibus non datur obligatio testandi, etiam posito præcepto Superioris?*
- IV. *Non tenemur, sed possumus offerre nosmet ad testandum ad vitam innocentis salvandam, quamvis inde sequatur mors delinquentis.*

V. Te.

V. Teneatur retractare testimonium falsum etiam cum periculo vita, qui ob illud est in causa, ut alius mortui damnetur.

VI. Qui pecuniam accipit, ut verum testetur, non teneatur illam restituere; sed ante parvatum crimen teneatur illam restituere, si acceperit ad deponendum falsum; post crimen vero teneatur compensare damnum illatum.

VII. Num teneatur iustificari posito iudicis precepto, qui novit crimen ab Accusatore, aut a Teste?

VIII. Si iudex legitime interroget, nequit testis equivocare; Secus vero si non procedat legitime; Et aliquando ad hanc equivocationem teneatur.

IX. Si testis sibi contradicat in eodem examine, standum est posteriori dicto; secus vero si sibi contradicat in diversis examinibus.

X. Si Notarius aliquid scripserit, & testis juret se illud non dixisse, credendum est potius Notario.

I. Certum est, neminem damnari posse, nisi vel ipse crimen consteatur, vel in flagranti crimine deprehendatur a iudice cum tribus, vel quatuor aliis, vel duo testes omni exceptione majores testentur cum juramento, se sensu externo crimen percipisse, & sint contestes.

Testes autem, qui a jure excipiuntur, sunt, Primo, in causis criminalibus Mulieres jure canonico propter sexus fragilitatem; jure vero civili solum in testamento repelluntur. Secundo, in causis criminalibus, qui est minor viginti annis; quamvis in civilibus admittatur pubes. Tertio, inimicus capitalis, consanguinei, domesticus actoris in causa ipsius actoris. Quarto, infames jure, vel facto, perjury, & viles, ac inopes propter suspicionem, quod pecunia corrupti factum deponant. Quinto, locii criminis,

excepto crimine hæresis, sodomie, maleficii, falsificationis monete, &c.

II. Quæritur nunc primo: An, & quando teneatur quis testari?

Respondeo, & dico primo, nemo teneatur testari, nisi charitas id exigat ad avertendum grave damnum proximi, vel iudex, aut superior habens potestatem id præcipiat. Quod si tale præceptum legitimum iudicis transgrediaris, & nolis testari in præjudicium alterius, communior sententia apud Bonac. hic docet, quod teneris ad restitutionem, quia posito præcepto iudicis facis injuriam non testando; nam testis per mandatum iudicis applicatur parti, ac proinde pars tunc habet jus ad tale testimonium; Probabiliter tamen ex Sayro, Less., Molin., Sanch. apud Trull. dub. 10. ad restitutionem non teneris, quia præceptum superioris non imponit obligationem iustitiæ, sed obedientiæ ad testandum; teneris certe ad restitutionem, si falsum testareris culpabiliter in præjudicium alterius; quia esset causa efficax, & injusta damni proximi.

III. Dico secundo; posito præcepto Superioris legitime interrogantis, non teneris testari, quæ accepisti sub sigillo, nisi forte ad avertendum grave malum Reipublicæ, vel innocentis, etiam si juraveris, te id nulli dicturum; Nec teneris testari, quando tibi grave damnum imminet, nisi damnum publicum, vel alterius prævaleat; Unde non teneris contra consanguineos, & affines testari, nec quæ a viris non satis fide dignis accepisti; Proinde poteris in tali casu negare te aliquid scire: Nec testari teneris quæ per injuriam cognovisti, ut aperiendo literas, &c.; nec si alter probabiliter in eo facto non peccavit, vel propter invincibilem ignorantiam, vel quia aliquid in compensationem accepit, unde de furto sit accusatus, ut notat Busemb.

femb. hic ex Azor. , Filliuc. , Laym. , & aliis.

IV. Dico tertio cum Bonac. Quilibet potest se offerre ad testandum ad salvandam vitam innocentis , etiamsi inde reus sit damnandus ad mortem. Idque verum est ex Less. cap. 9. dub. 12. , etiamsi innocens nollet defendi , quia non est dominus suæ vitæ ; unde non potest jus defensionis alteri adimere. Non tenemur tamen offerre nosmetipsos ad sic testandum ; quia nemo tenetur tueri vitam propriam , & a fortiori nec alienam cum morte alterius . Si tamen innocens vult defendi , etiamsi mors nocentis sequatur , putat Bonac. , quod nos teneamur ad testandum ; quia melior debet esse conditio innocentis , quam nocentis . Verum ad salvanda bona externa innocentis , licet non teneamur offerre nos ad testandum , si inde mors nocentis sequatur , tenemur tamen respondere , si juridice interrogemur .

V. Dico quarto . Qui falsum culpabiliter testatus est , itaut ob tale testimonium innocens ad mortem damnetur , tenetur retractare suum delictum etiam cum periculo similis pœnæ incurrendæ , si credit se profuturum per retractationem . Ratio est , quia in æquali damno potior est habenda ratio innocentis .

VI. Dico quinto . Testis , qui pecuniam pro vero testimonio ferendo accepit , non tenetur illam restituere ; quia non tenetur ex iustitia ad testandum , sed solum ex charitate , vel ex obedientia ; at si pecuniam acceperit pro falso testimonio ferendo , debet illam ante factum restituere ; post factum vero non tenetur , sed solum tenetur damnum alteri illatum compensare .

VII. Dico sexto . Si delictum sciatur solum ab accusatore , & teste , non tenetur hic testificari ; Immo Veracrux apud Trull. putat hunc teneri

sub mortali dicere se nihil scire , quia ad hoc ut testis crimen teneatur , aut possit fateri , debet præcedere infamia , vel semiplena probatio , vel indicia contra reum . Multi tamen apud Dian. part. 2. tract. 5. resol. 100. probabilius tenent , testem in hoc casu obligari ad testificandum , quia iudex habet jus ad interrogandum .

VIII. Dico ultimo . Non licet testi cum juramento æquivocare , si legitime a iudice interrogetur . Ratio est , quia ob bonum publicum tenetur parere ; Si tamen iudex non procedat legitime , licitum est æquivocare , ut communiter docent apud Tambur. lib. 3. cap. 4. Unde si interrogetur testis de crimine occulto , vel quod non tenetur testificari , eo quod , verbi gratia , notabile damnum sequeretur , potest jurare se rem nescire ; sic enim non utitur restrictione pure mentali , sed respondet ad mentem boni , & iusti iudicis . Hinc non solum Clericus , sed etiam alii coram sæculari iudice possunt cum æquivocatione jurare Clericum reum non deliquisse ; & qui licite aliqua bona abscondit ad vitam sustentandam , non solum ipse , sed etiam alii , quibus id constat , possunt cum æquivocatione jurando testari ipsum nihil abscondisse . Addique Sanch. lib. 3. cap. 6. , aliquando testem ad talem æquivocationem teneri ; nam si iudici peccatum omnino occultum alterius prius manifestavit , deinde tenetur cum juramento testificari reum non commisisse tale delictum , (ita scilicet ut iudicio externo subsit ,) quando sperat ex tali retractatione reparandum damnum iniuste illatum per manifestationem criminis occulti . Quæ omnia fulse explicavimus in Trutina exponendo theses 26. & 27. ab Innoc. XI. proscriptas de Amphibologiis .

IX. Quæritur secundo , Utrum standum sit primo , an secundo dicto testis

stis contraria dicentis in iudicio in diversis actibus, & examinationibus?

Respondeo, quod si testis statim in eodem examine se retractet, standum est posteriori dicto; si vero in diversis examinationibus se retractet, standum est priori dicto; dummodo aliud non dicat in articulo mortis coram iudice cum juramento; tunc enim præsumitur dicere verum, ex leg. *Ultima, Cod. Ad legem Juliam*. Ita Bonac.; Quamvis Sayr. apud Trull. putet talem testem repellendum, & puniendum esse tanquam perjurum.

X. Quod si Notarius unum scripsit, & testis juret se aliud dixisse, credendum est potius Notario, ex cap. *Ad audientiam, De præscriptionibus*; quia cum sit persona publica, & approbata, mendacium in ipso non præsumitur.

ARTICULUS VI.

De Reo.

- I. *Reus in iudicio non tenetur respondere, nisi iudice interrogetur, ita scilicet ut præcesserit vel semiplena probatio, vel indicia clara, aut infamia, qua per duos testes probata sint. Et in nonnullis casibus iudice interrogatus potest equivocare.*
  - II. *Non sufficit ad semiplenam probationem solus accusator, aut denunciator.*
  - III. *Probabiliter reus iudice interrogatus non tenetur veritatem fateri, si inde sibi imminet grave damnum.*
  - IV. *Quid si reo nulla sit spes evadendi mortem, aut aliud grave damnum? Num peccet lethaliter, si veritatem non fateatur?*
  - V. *Num sine mortali possit equivocare, qui iudice interrogatur de re levi?*
- Pars II.

VI. *Propter opiniones utrinque probabiles saepe datur bellum utrinque iustum; Unde potest iudex iuste interrogare, quin teneatur reus veritatem fateri.*

VII. *Potest reus e carcere fugere, quamvis inde sequatur custodis mors a iudice illi infligenda. Nequit tamen reus ministris iustitiae vim inferre, illos percutiendo, &c.*

VIII. *Cum moderamine inculpata tutela potest Reus, ejusque advocatus propalare occulta crimina testium ad eorum auctoritatem infringendam; sed non potest iis falsa crimina appingere.*

I. **Q**uæritur primo, Quandonam reus teneatur aperire veritatem in iudicio?

Respondeo, & dico primo. Reus non tenetur veritatem aperire, nec jurare, si non interrogetur iudice, seu juris ordine servato, videlicet itaut præcesserit vel semiplena probatio, aut infamia, vel manifesta indicia, itaut infamia, vel indicia sint probata per duos testes. Immo si reo non constet, quod iudice interrogetur, nec tenetur respondere, quamvis iudex sub pœna Excommunicationis interroget. Ita communiter cum Less. lib. 2. cap. 3. Unde fit, iudicem teneri aperire reo statum causæ, probationes, indicia, & testes, (quamvis non nomina testium in delictis Sanctæ Inquisitionis) ut videat an iudice contra se procedatur; Quamvis enim in levioribus rebus teneatur reus credere iudici prudenti, & perito, non tamen in gravioribus; Nec tenetur respondere, quamvis iudice interroget iudex, verbi gratia de homicidio, si homicidium sine culpa paratum sit; quia iudex inquit tantum de occisione criminosa. Immo Less., & alii apud Trull. dub. 21. docent, quod si tu non es auctor criminis, nec teneatur

ris fateri circumstantias veras, ex quibus oriatur vehemens suspicio, quod tu sis auctor criminis; verbi gratia, hunc esse tuum pugionem, te in eodem loco fuisse, &c. Ratio est, quia quamvis iudicis interrogatio sit iuridica, procedit tamen ex falsa presumptione delicti; nam si iudex veritatem sciret, non posset interrogare de talibus circumstantiis, ut docet D. Th. 2. 2. quæst. 69. art. 1. apud Dian. part. 3. tract. 5. resol. 66.

H. Dubium est, An denunciatus faciat semiplenam probationem; ita ut reus non teneatur respondere ex defectu semiplenæ probationis, si præter denunciantem non adsit testis?

Respondeo cum Valent., Bonac. contra Sot. requiri ad semiplenam probationem, præter denunciantem, vel accusantem, alium testem: omni exceptione majorem, aut infamiam, vel indicia sufficientia. Ratio est, quia Actor non potest simul esse testis in propria causa; Denunciator autem, vel accusator, cum intendat punitionem, suscipiunt causam ut propriam.

III. Dico itaque primo. Iudice legitime interrogante communiter docent, quod reus teneatur fateri veritatem, etiamsi sibi imminet periculum vitæ, aut tristemur, exilii, gravis infamiae, excommunicationis, aut alterius gravis incommodi. Verum Delugo, & Joan. Sanch. cum viginti duobus Doctoribus apud Tambur. lib. 3. cap. 4., & Dian. part. 1. tract. 1. Miscell. resol. 27. advertentes id esse onus supra vires naturæ, docent probabilissimum esse, ac tutum, Reum non teneri ad fatendum crimen suum, quando ex confessione tantum malum sibi imminet. Ratio est, tum quia res admodum difficilis, ac moraliter impossibilis ab humana potestate non præcipitur, nisi quando intercedit bonum commune; tum etiam quia non

potest quis ab humano superiore, & iudice obligari ad concurrendum ad propriam occisionem, cum id iure naturæ nobis veteretur. Unde præceptum iudicis in tali casu non obligat; atque adeo si cum æquivocatione reus juraret, negando se commisisse delictum, non peccaret; Sicuti non peccat, qui negat delictum, quando a iudice non interrogatur iuridice. In utroque enim casu negatur solum delictum, quod debeat manifestari, & ideo nullum adest mendacium, nec restrictio pure mentalis, sed solum æquivocatio, respondendo ad mentem boni, & iusti iudicis: Eodem modo, ac sine mendacio, aut restrictione pure mentali Christus Dominus dixit: *De die illa, vel hora nemo scit, neque filius hominis*, ita scilicet ut expediat revelare, ut notat Trull. dub. 4., & Dian. part. 2. tract. 5. resol. 76.

IV. Hanc doctrinam aliqui admittunt, si negando delictum sit spes evadendi mortem, aut grave incommodum. Tambur. autem putat, quod etiamsi non sit spes evadendi, adhuc a mortali excusetur, qui negat delictum; quia de jure naturæ est, ut nemo concurret ad sui occisionem; & si in hoc casu offenditur potestas iudicis, non nisi leviter offenditur; quia iudex etiam sine confessione Rei potest illum sufficienter damnare.

V. Docet præterea Tambur. contra Lug., quod si iudici veritatem iuridice interroganti de peccato levi, puta de levi furto, reus cum æquivocatione illud neget, quamvis leve tantum malum sibi imminet, non nisi leviter peccet; tum quia de jure naturæ videtur esse, quod ne leve quidem vulnus sibi quis infligat; tum etiam quia cum agatur de poena levi infligenda, non videtur rigorosum esse, & graviter obligans præceptum superioris; unde talis æquivocatio esset tantum leviter peccaminosa.

VI. Oppones. Quando iudex iudice interrogat, tunc iuste præcipit reo, ut veritatem aperiat; ergo tenetur reus illam aperire etiam cum vitæ periculo.

Respondeo cum Filliuc., Bonac., Sanch. negando consequentiam; non enim est novum, quod propter opiniones utrinque probabiles detur bellum utrinque iustum: Sic qui est in periculo vitæ, potest fugere a carcere, licet iudex, & lex præcipiant, ne fugiat, & fugientes puniant: Sic servus bello captus potest fugere, quamvis dominus iuste præcipiat, ne fugiat: Sic citatus potest non comparere, si sibi grave malum imminet, quamvis iudex iuste præcipiat, ut compareat; Et eodem modo reus potest veritatem celare, cum habeat jus defendendi vitam suam, quamvis iudex iuste præcipiat, ut veritatem aperiat ex iure ad inquirendos auctores criminum occultos.

VII. Queritur secundo, An possit reus e carcere fugere?

Respondeo, posse, (nisi iuraverit ibi permanere) etiam si custos carceris grave inde malum passurus sit. Ratio est, quia hoc malum sequitur per accidens, & reus utitur iure, quod habet effugiendi carcerem; si enim potest effugere, ne capiatur a ministris iustitiæ, poterit etiam fugere, ne in carcere detineatur, nisi bonum publicum aliud postulet. Non potest tamen vim interre ministris iustitiæ, percutiendo, vulnerando, &c., sequeretur enim scandalum, & perturbatio Reipublicæ, ac boni communis, quod est præferendum privato: Præterquam quod hoc reputaretur crimen læsæ Majestatis: quamvis possit carcerem effringere, & custodes decipere citra vim, & injuriam.

VIII. Queritur tertio, An possit reus aperire crimina occulta testium ad inveniendam illorum testificatio-

nem, verbi gratia perjurium, excommunicationem, infamiam, &c.?

Respondeo, posse tam a reo, quam ab advocato propalari, cum modè tamen inculpatæ tutelæ, & quatenus ad sui defensionem est necesse, ut communiter docent; quamvis citra mortale non possint iidem falsa crimina iis appingere: Contraria enim opinio damnata est in thesi 44. ab Innoc. XI., quæ habet: *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alteri, ut suam iustitiam, & honorem defendat.*

ARTICULUS VII.

De Advocato, ac Procuratore.

- I. *Ad restitutionem tenetur Advocatus, (sicut & Procurator) si ex sua negligentia, aut imperitia causa amittatur. Sicut etiam si causam manifeste injustam defendat; aut si partem inducat ad transactionem in causa injusta; Necnon si secreta cause alteri parti prodant.*
- II. *Potest Advocatus causam minus probabilem, immo & dubiam patrocinari; non tamen causam, quæ parum habet probabilitatis, in quam fere nunquam iudices inclinant.*
- III. *Veritum est Advocatis pacisci de quota litis. Id tamen ex natura rei licitum videtur pro foro interno, modo absit periculum fraudis, & iniustitia.*

I. Queritur primo, An Advocatus (sicut etiam Procurator) teneatur ad restitutionem, si ex sua imperitia, aut negligentia causam amittat?

Respondeo affirmative; tenetur enim ex officio esse saltem mediocri scientia instructus, & cognoscere sufficienter merita, & iustitiam causarum,

& diligentiam adhibere, quæ iudicio peritorum censetur sufficiens: Teneatur etiam ad restitutionem, si defendat causam manifeste injustam, cum sit injusta causa moralis damni alterius consulendo, & adjuvando: Debet autem restituere non solum parti contrariæ expensas, & litem, quam perdidit, in defectum sui principalis, sed etiam Clienti expensas, si bona fide procedentem non monuit de injustitia causæ. Immo tenetur etiam ad restitutionem, si defendat articulum iustum causæ injustæ; necnon si adversarium sic vexet, aut differat; nam sic censetur causam injustam defendere. Si tamen causam iustam defendat, potest adversarium citra injuriam decipere, & cavillationibus uti, modo nulla falsitate utatur. Nec tenetur ad restitutionem, (quamvis peccaverit) si causam evidenter iustam falsis scripturis, aut testibus defenderit. Contra vero ad restitutionem tenetur, si partem inducat ad transactionem, seu compositionem, quando cognoscit causam esse omnino injustam; sicut etiam si secreta causæ alteri parti prodatur; esset enim prævaricator, seu adjuvans diversam partem, prodita causa sua, ut notat Trull.

II. Quæritur secundo, An possit Advocatus causam dubiam tueri?

Respondeo cum Pal. licere Advocato causam probabilem patrocinari relicta probabiliori; quia Advocatus non est iudex, qui debeat sententiam ferre pro merito causæ, sed solum debet merita Clientis allegare; sæpe autem accidit, quod verius sit id, quod sibi minus probabile videtur, atque adeo licite potest causam minus probabilem defendere. Immo potest ex Lorca, Maldero, Merolla apud Dianam part. 4. tract. 3. resol. 47. contra Salas, patrocinari etiam causam dubiam. Verum si altera pars parum habeat probabilitatis, & in quam ra-

ro, aut nunquam iudices inclinant; puto cum Salon., quod peccet Advocatus non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam defendendo talem causam; quia quod habet parum probabilitatis, non est simpliciter probabile, ut constat ex definitione Probabilis, Quod magnum pondus ingerere debet intellectui ad extorquendum assensum; Sicuti levis gravitas simpliciter non est gravitas, sed gravitas cum addito distrahente. Quamvis autem non possit Advocatus tueri causam tenuis probabilitatis, seu quæ non sit absolute probabilis, poterit tamen defendere causam dubiam, de cuius scilicet felici exitu prouidenter dubitatur, ut plures docent apud Dianam part. 4. tract. 3. resol. 47., quia ad Advocatum non spectat rem definire, sed solum merita causæ sincere exponere, ut postea Iudex illa expendendo iustam sententiam ferat.

III. Quæritur ultimo, An possit Advocatus de quota litis pacisci, videlicet de tertia, vel quarta parte, si vincat, quod dicitur palmarium pro victoria?

Respondeo, lege humana id prohiberi, ne scilicet per fas, aut nefas victoriam consequi nitatur; non est tamen improbabile ex Trull., quod ex natura rei in foro conscientie id liceat, si absit periculum alicujus actionis injustæ, ut Advocatus ardentiori studio ad causam incumbat, & Principalis se liberet a molestia sæpius illum adeundi. Ita etiam Navar., & Valent., apud Dianam part. 1. tract. 2. Miscel. resol. 49., ubi docent, communem contrariam opinionem loqui de foro externo, non de interno, ubi Deus veritatem perscrutatur, cui cedunt præsumptiones, super quibus fundantur leges id prohibentes. Debet tamen manifeste deesse præsumptio fraudis, & injustitiæ, ut solum pro

pro foro externo leges istæ sint obli- de Præceptis Decalogi (Sed oh ubi
gatoræ . Sit tandem hujus Opusculi Æternitatis)

F I N I S .

A . M . D . G . ;

ac Deiparæ sine labe Conceptæ ;

S Y.